

vzpostavljenim in proizvedenim stereotipom o Balkanu, ki jih avtorica – kot poklicna raziskovalka preteklosti – iz zaprašenih arhivov postavlja na ogled. Popotovanje po preteklih stoletjih vodijo glasovi popotnikov, pisateljev, politikov, izobražencev; njihovi vtisi, mnenja in pogledi so detajli, iz katerih Todorova gradi kompleksni prikaz formacije in ohranjanja predsodkov kot kolektivne negativne podobe. Pri tem razvija pretanjeno miselno razčlenjevanje z jasnimi, čeprav nikoli vsiljivim ali moralizirajočim sporočilom. Naravnost izziva vse interprete, ki vojno na tleh bivše Jugoslavije ali pa »nemirni Balkan« poskušajo ubesediti s prikazi, kot da so »hribovci 17. stoletja znova stopili na politično prizorišče poznega 20. stoletja, ne da bi jih zaznamovala ena sama sprememba« (str. 214), naj se ji z raziskovanjem ali politično argumentacijo zoperstavijo. V zadnjem vsebinskem sklopu se avtorica preizkusi v analizi političnega razvrščanja Balkana, ki mu zoperstavi konstrukcijo zamisli o srednji Evropi. Iz razprave izide srednja Evropa kot mit »onstran resnice in prevare« (str. 247) s svojim kratkoročnim kulturnim in političnim potencialom, ki jo povsem zasenči koncept Balkana z mnogo daljšim zgodovinskim dometom. Konceptov z metodološkega vidika ne gre primerjati, zažuga avtorica oblikovalcem javnega mnenja po nekoliko neprepričljivi argumentaciji, da lahko izstopi – v zaključnem poglavju – s postavitevjo vprašanja: Kaj je Balkan? Odgovarja z avtoriteto dolgoletne raziskovalke osmanske in balkanske zgodovine, ki od bralcev zahteva precizno uporabo terminov in konceptov, svari pred ideološkimi konkretizirani in »površinskimi vajami iz politične znanosti« (str. 280). Priborila si je položaj »domačinke«, ki ne samo ljubi Balkan, temveč ga lahko znanstveno določi z mogočno ontologijo nenehnih in globokih sprememb, ki zasluži resno in kompleksno proučevanje.

Blaž Lenarčič

**Franc Trček: Problem informacijske (ne)dostopnosti. Ljubljana: Center za prostorsko sociologijo FDV, zbirka Kiber 1, 2003
190 strani (ISBN 961-235-109-0), 3.999 SIT**

Informacije in njihova dostopnost so že od nekdaj imele pomembno vlogo v vseh družbah, tako v predmodernih, kot v modernih. V zadnjem času pa številni družboslovni teoretiki govorijo o informacijski, kot o najpomembnejši sestavini vseh družbenih procesov in organizacij v moderni družbi. V tem smislu tudi Castells (*The Rise of the Network Society, The Information Age: Economy, Society and Culture*. Vol. 1., Cambridge, MA: Blackwell) razlikuje med informacijsko (*information society*) in informatično (*informational society*) družbo. Informacijska družba po njegovem mnenju izpostavlja vlogo informacij v družbi, kajti vse družbe so kot kompleksni sistemi v osnovi informacijske, saj morajo za svojo reprodukcijo nujno proizvajati informacije o znotrajsistemskih in medsystemskih procesih. Informatična družba, s katero lahko označimo današnjo moderno družbo, pa po njegovem mnenju poudarja specifično obliko družbene organizacije v kateri predstavlja, z omrežno logiko kot temeljnim načinom strukturacije, generiranjem, procesiranjem in transmisijo informacij, poglobitveni vir produktivnosti in moči. In prav zaradi tega je dostopnost do informacij v današnji moderni oziroma informatični družbi bolj pomembna, kot kdajkoli prej. Ko govorimo o dostopnosti informacij v moderni (informatični) družbi ne moremo mimo novih telekomunikacijskih tehnologij (predvsem interneta), ki s svojo hitrostjo, interaktivnostjo in potencialno globalnostjo predstavljajo verjetno najbolj demokratičen način produkcije, distribucije in konzumpcije informacij. Žal pa se, tako s strani politikov, informatičnih elit, novinarjev kot tudi s strani družboslovnih teoretikov, »demokratični potencial« kibernetkega prostora pogosto pušča v nediskutabilnem ozadju problema informacijske (ne)dostopnosti. Zaradi tega tudi postaja informacijska (ne)dostopnost tisti ključni element splošne družbene deprivilegiranosti oziroma izključenosti v informatičnih družbah. In prav s tovrstnimi problemi informacijske (ne)dostopnosti

se ukvarja Franc Trček v svoji prvi samostojni knjigi.

Prednost, ki jo ima knjiga Franca Trčka z naslovom *Problem informacijske (ne)dostopnosti* pred velikim številom ostalih razprav o družbenih dinamikah v kibernetnem prostoru je ta, da Trček (za razliko od mnogih tovrstnih avtorjev) tudi naseljuje in soustvarja kibernetni prostor. Njegovo delo je s tega vidika, kot v uvodu tudi sam poudari, *sociologija s pozicije kibernetna za kibernetne*.

V svojem delu predstavlja Trček na osnovi sekundarne analize tujih izkušenj in na osnovi lastnih raziskovalnih spoznanj o procesih informatizacije na različnih teritorialnih ravneh v Sloveniji, problem informacijske (ne)dostopnosti iz različnih vidikov, ki jih sklene v točki, kjer sooči aktualne in dominantne politike informatizacije v Sloveniji.

Glede na to, da je kibersociologija dokaj nova veja sociologije ne preseneča, da se sooča s terminološkimi problemi. Zato avtor pričakovano najprej postavi definicije osnovnih pojmov, kot so: kibernetni prostor, kiberpank, informacija ter njena ubikvitarnost in dostopnost, kibernetne skupnosti, interaktivnost ipd. Pri tem pa naleti na dve težavi, in sicer na problem neujemanja definicij novega kibernetnega prostora s klasično družboslovno terminologijo, ter na določena protislovja pri družboslovnem osmišljanju tega prostora. To je tudi razlog, da je uvodno poglavje nekoliko daljše, kot smo jih običajno vajeni.

V naslednjem poglavju avtor poskuša vzpostaviti bistvene značilnosti dolgoročnega procesa razvoja družbe. Razumevanje dolgoročnih razvojnih trendov družbe je namreč pomembno za splošno teoretični okvir, znotraj katerega avtor v nadaljevanju razglablja o pogojih informacijske (ne)dostopnosti. V ta namen Trček umesti konkretne odnose in vsakdanje prakse, ki se odvijajo v kibernetnem prostoru, »...v sociološko teoretsko konceptualizacijo logike družbenega razvoja kot preobrazbe družbeno prostorskih sistemov, ki potekajo kot sočasnost procesov povezovanj in osamosvajanj« (str. 8). Pri tovrstnem oblikovanju konceptualno-teoretskega izhodišča razumevanja dinamik informacijske (ne)dostopnosti izhaja avtor iz Castellsove konceptualizacije informatične družbe ter informatične paradigme kot novega modela razvoja, Mlinarjeve teorije družbenega razvoja kot sočasnosti procesov individuacije in globalizacije, ter iz Viriliovega razumevanja časovno hitrostnih fenomenov informacijske družbe. Pomembna ugotovitev, ki jo avtor izpostavi na tem mestu je ta, da postaja Castellsov prostor tokov dominantna prostorska oblika informatičnih družb. Informacijski tokovi po Trčkovem mnenju namreč predstavljajo prostor, v katerem se asimetrična in hierarhična organizacija družbe na novo (re)definirata.

Bistveno in hkrati tudi zadnje poglavje Trčkove knjige zavzema analiza problema informacijske (ne)dostopnosti v kibernetnem prostoru. Pri tem izhaja iz teze, da so bile regulacije dostopnosti do informacij, ter možni načini uporabe informacij že v predinformacijskih družbah eden izmed ključnih strukturalnih elementov. Ti elementi so določali splošna strukturacijska pravila ter s tem tudi fizionomije družbene moči. Razumevanje odnosov in procesov, ki pogojujejo informacijsko (ne)dostopnost pa je po avtorjevem konceptualno-teoretskem izhodišču ključno za razumevanje spreminjanja družbeno-prostorske organizacije v informacijski družbi. Zato avtor to vprašanje pojmuje kot centralno vprašanje nastajajoče sociologije kibernetnega prostora.

Odgovor na razumevanje odnosov in procesov, ki pogojujejo informacijsko (ne)dostopnost, išče avtor v družbeni konstrukciji informacijske dostopnosti tako, da se opre na Giddensovo teorijo strukturacije. Kljub temu da je ta teorija izredno abstrakten eklektičen poizkus metateoretske sinteze premagovanja temeljne ontološke, sociološke dihotomije struktura proti delovanju, najde Trček v njej številna izhodišča za konceptualno teoretski model štirih sfer (tehnosfera, politosfera, sociosfera in infosfera), s pomočjo katerega izpostavi ključne razvojne dileme in vprašanja procesa informatizacije.

Izhodišče modela štirih sfer predstavlja na eni strani diadični model odnosa med družbenim sistemom in družbenimi akterji ter infrastrukturne lastnosti in družbeno delovanje na drugi strani. Pri tej analizi se avtor ilustrativno opira na domače in tuje razvojno kvalitativne primere družbenega

delovanja v kibernetnem prostoru, ter interpretacije razpoložljivih empiričnih študij o družbenih dinamikah v kibernetnem prostoru.

Kljub temu, da je model štirih sfer idealnotipski, je Trčku uspelo vanj zajeti tako imenovano večno sociološko dilemo svobodne volje akterjev proti dilemi fatalizma družbenih sistemov. Na koncu tega poglavja in hkrati tudi knjige avtor odgovori še na vprašanje, kateri so predpogoji za humanizacijo kvalitete bivanja in delovanja v infourbanih okoljih informatičnih družb. Knjiga *Problemi informacijske (ne)dostopnosti* je poleg tega, da se ukvarja z zelo aktualno temo, vredna branja tudi zaradi avtorjevega zelo razumljivega, ter (sociološko) bogatega jezika, s katerim bralcu slikovito predstavi tudi prostorske dimenzije informatizacije. Na takšen način Trčku uspeva uspešno premikanje razmišljanja o procesih informatizacije s področja tehnološkega determinizma na področje družbeno prostorskih razvojnih politik.

Tomaz Boh

Matevž Tomšič: Politična stabilnost v novih demokracijah. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče, zbirka Sodobna družba, 2002 274 strani (ISBN 961-6294-42-3), 3.800 SIT

Pri založbi Znanstveno in publicistično središče je v zbirki Sodobna družba izšla znanstvena monografija Matevža Tomšiča z naslovom *Politična stabilnost v novih demokracijah*. V njej se avtor loteva ene najaktualnejših tem politične sociologije in politologije, procesov demokratičnega prehoda, konsolidacije demokratičnih družbenih sistemov in njihove stabilnosti v novonastalih, kakor tudi transformiranih državah, katerih skupni imenovalec je determiniranost s socialistično (komunistično) preteklostjo. Demokratična družbena ureditev je rezultat dolgotrajnega evolutivnega razvoja družb zahodnega kulturno-civilizacijskega okolja, v katerem se je še zlasti po drugi svetovni vojni utrdila zavest, da je parlamentarna demokracija edina sprejemljiva oblika družbene ureditve, saj je svoboda posameznika, ki jo v največji možni meri zagotavlja takšna družbena ureditev, po izkustvu s totalitarnimi režimi druge svetovne vojne postala prevladujoča vrednota. Po padcu berlinskega zidu in dezintegraciji socialističnega bloka, ob koncu devetdesetih let prejšnjega stoletja, je izginila vsakršna realna alternativa demokratični politični ureditvi.

Prva štiri poglavja, ki so tematsko zaokrožena v poglavje z naslovom *Demokracija, politična stabilnost, družbeni razvoj* predstavljajo teoretično podstat nadaljnji empirični analizi. V začetku avtor izpelje logično povezavo med moderno politiko in demokratično družbeno ureditvijo. Obravnava različne pojave oblike demokratične ureditve, saj je koncept demokracije v veliki meri časovno - zgodovinsko determiniran. Antična demokracija se od moderne demokracije pomembno razlikuje. Svoboda, kot ključna kategorija demokracije, je bila v antični dobi kolektivni fenomen in se je nanašala na sodelovanje v procesih sprejemanja odločitev. Sodobno pojmovanje svobode – odločilno zaznamovano z liberalno mislijo – temelji na svobodi posameznika, ki se rodi svoboden in poseduje neodtujljive mu pravice (str. 19). Avtor je v izhodišče postavil Dahlovo opredelitev demokracije kot poliarhije, ki jo nadgrajuje z O'Donnellovim konceptom razširjene poliarhije.

Politični sistemi se nenehno srečujejo s kompleksnim okoljem, iz česar sledi, da je rigidnost in neprilagodljivost sistema za delovanje sistema lahko usodna. Zato je prilagodljivost političnega sistema predpogoj njegove stabilnosti (str. 34). Avtor v drugem poglavju podrobno obravnava koncept politične stabilnosti. Pojem politične stabilnosti, s katerim je opredeljeno stanje demokratične ureditve, sestavljajo tri ključne dimenzije in sicer a) **obstojnost sistema**, s katerim opredeljujemo predvsem obstoj obče sprejemljivosti demokratičnega sistema, torej stanje, v katerem demokratična ureditev ni realno ogrožena s strani notranjih niti zunanjih dejavnikov.